

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ СТАТУТНИХ ПРАВИЛ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗА ВІДСУТНОСТІ ВІДНОСИН ПІДЛЕГЛОСТІ

Ткаченко Павло Ігорович,

orcid.org/0000-0002-2378-8895

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Міністерства внутрішніх справ України,

член Асоціації правників України

Статтю присвячено кримінологічному дослідженню порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості. Надано кримінально-правову характеристику порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, а також визначення окремим її складовим поняттям. Досліджено ключові компоненти складової кримінологічної характеристики, зокрема динаміку порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, структуру та географію досліджуваного виду військової злочинності. Акцентовано увагу на описі характерних рис порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості як негативного, історично-мінливого, соціального явища. Проаналізовано статистичні дані військової злочинності за останнє десятиріччя, виокремлено коефіцієнт зареєстрованих випадків порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості на фоні загальної кількості облікованих військових кримінальних правопорушень. Визначено місце кримінального правопорушення, передбаченого статтею 406 Кримінального кодексу України в системі військових кримінальних правопорушень та надано оцінку загрози національній безпеці в контексті цього кримінологічного дослідження. Здійснено аналіз судової практики у справах щодо порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, що в свою чергу надало можливості виокремити деякі особливості досліджуваного виду злочину та дослідити специфічні риси притаманні особі військовослужбовцю-злочинцю, який вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене статтею 406 Кримінального кодексу України. За результатами аналізу судової практики наведено резонансні приклади вчинення військовослужбовцями порушення статутного порядку взаємовідносин, зокрема в умовах дії правового режиму – воєнного стану. Крім того, у статті зосереджується увага на виділенні порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості як окремого детермінанту самовільного залишення військової частини або місця служби.

Ключові слова: порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, військові кримінальні правопорушення, військова злочинність, нестатутні взаємовідносини, дідівщина, кримінологічна характеристика.

Tkachenko Pavlo. Criminological characteristics of violation of statutory rules of relations between military personnel in the absence of subordination relations

The article is devoted to the criminological study of violations of statutory rules governing relationships between servicemen in the absence of subordination. It provides a criminal law analysis of such violations and defines the key elements of this offense. The research examines the main components of the criminological characteristics, including the dynamics, structure, and geographic distribution of this type of military crime. Particular attention is paid to the description of the distinctive features of violations of statutory relations among servicemen without subordination, emphasizing their nature as a negative, historically variable, social phenomenon.

Statistical data on military crime over the past decade are analyzed, with a specific focus on the rate of registered cases of violations of statutory rules in relation to the total number of recorded military criminal offenses. The study determines the place of the criminal offense stipulated by Article 406 of the Criminal Code of Ukraine within the system of military criminal offenses and assesses its threat to national security in the context of this criminological research.

Judicial practice regarding cases of violations of statutory relationships between servicemen is also examined, allowing for the identification of specific features of this type of offense and an analysis of the characteristics typical of servicemen-offenders who commit crimes under Article 406 of the Criminal Code of Ukraine. Based on the analysis of court practice, notable examples of violations of statutory order by servicemen, including under the conditions of martial law, are provided. Furthermore, the article highlights the classification of violations of statutory rules between servicemen without subordination as a distinct determinant of unauthorized abandonment of a military unit or place of service.

Key words: violation of statutory rules of relations between military personnel in the absence of subordination, military criminal offenses, military crime, non-statutory relations, hazing, criminological characteristics.

“Погані наслідки злочинів живуть
набагато довше, ніж самі злочини,
і, подібно примарам вбитих, завжди
слідують по п’ятах за лиходієм”¹

В. Скотт

Постановка проблеми. В сучасних реаліях сьогодення, нагальною потребою є підтримання високого рівня обороноздатності Збройних Сил України, звідки на фоновому рівні впливає актуальне питання забезпечення військової дисципліни та правопорядку у військовому середовищі. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості є одним із військових кримінальних правопорушень, що вкрай негативно впливає на морально-психологічний стан військовослужбовців, внутрішню безпеку військових підрозділів, в той же час підриває функціонування сталого, нормалізованого психологічного мікроклімату у колективі, що як наслідок несприятливо впливає на бойову готовність окремо взятого підрозділу в якому мають місце випадки вчинення військовослужбовцями кримінального правопорушення, передбаченого статтею 406 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Попри наявність встановленої законодавством кримінальної відповідальності за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, органами прокуратури фіксуються не поодинокі

випадки вчинення вказаного протиправного діяння, зокрема в умовах дії правового режиму – воєнного стану. Поширення випадків вчинення військовослужбовцями порушення статутних правил взаємовідносин зумовило актуальність та нагальність дослідження кримінологічної характеристики даного військового злочину.

Крім того, оскільки кримінологічна характеристика порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості залишається недостатньо дослідженою, у теоретичному осмисленні цього явища ускладнюється розробка ефективних заходів протидії, профілактики та запобігання. У зв’язку з цим постає необхідність проведення кримінологічного аналізу вказаного військового кримінального правопорушення задля виділення характерних рис досліджуваного виду злочину, зокрема через вивчення кількісно-якісних показників, а саме: коефіцієнту, динаміки та географії злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню кримінально-правової та кримінологічної характеристики злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби приділили увагу у свої працях такі видатні вчені, як О.М. Артеменко, Г.М. Анісімов, М.Б. Головка, А.В. Градецький, Н.А. Дмитренко, О.В. Дуйловський, М.І. Карпенко, М.Г. Колодяжний, М.І. Мельник, М.І. Панов, М.М. Сенько, Г.П. Середа, О.С. Ткачук, М.С. Туркот, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, С.А. Шалгунова, В.А. Шершенькова, О.О. Шкута та інші. Проте зазначені напра-

¹ Скотт В. Единбургская темница / В. Скотт – «Алгоритм», 1818 – (Рассказы трактирщика).

цювання обійшли увагою саме кримінологічне дослідження проблеми нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості.

Метою статті є дослідження кримінологічної характеристики порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості.

Виклад основного матеріалу. Злочинність – це відносно масове, історично мінливе, що має певну територіальну і часову поширеність соціальне явище, яке являє собою цілісну, засновану на статистичних закономірностях систему одиничних суспільно небезпечних діянь, заборонених кримінальним законом [1, с. 23]. Задля розробки та подальшого впровадження державою ефективних, науково обґрунтованих заходів протидії, профілактики та запобігання злочинності варто дослідити особливості окремо взятого кримінально-протиправного діяння. Саме так, кримінологічну характеристику визначають як сукупність даних про конкретний злочин або певний вид злочинів, що необхідна для його та/або їх попередження та запобігання вчиненню нових злочинів [2, с. 248].

В.І. Тимошенко та В.І. Шакун звертають увагу на те, що кримінологічна характеристика не збігається з кримінально-правовою та криміналістичною характеристиками. Вчені стверджують, що за кримінально-правового підходу увага зосереджується на юридичному аналізі складу злочину в єдності чотирьох елементів, а саме: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Злочин аналізується як відносно ізольований акт винного порушення кримінальної заборони. З точки зору кримінологічного підходу, дослідники зазначають, що злочин розглядається, по-перше, у контексті одночасно умов зовнішнього для суб'єкта середовища і характеристик самого суб'єкта; по-друге, не як одномоментний акт, а як певний процес, що розгортається у просторі та часі. Ці два аспекти аналізу мають не лише теоретичне, а й практичне значення. Кримінально-правовий аналіз злочину дає можливість визначити систему ознак, необхідних і достатніх для визнання того, що особа здійснила діяння,

передбачене конкретною нормою кримінального закону, і підлягає кримінальній відповідальності. Кримінологічний підхід спрямований на виявлення причин і умов учинення злочину, особливостей характеристики особи, що вчиняє злочин, соціальних наслідків злочинної поведінки. Зважаючи на викладене, вчені доходять висновку, що вказане дозволяє зрозуміти, що треба зробити для попередження вчинення нових злочинів даною особою і вчинення подібних злочинів іншими особами; яких конкретно заходів у межах закону доцільно вжити стосовно винного з метою припинення небажаних соціальних наслідків учиненого. Якщо кримінально-правова характеристика має за мету вивчення питань кваліфікації злочину, то кримінологічна – дослідження причин і умов учинення злочину. **Кримінологічна характеристика покликана насамперед забезпечити теоретико-методологічну функцію для процесу розроблення заходів щодо попередження злочинів** [2, с. 249].

У своєму дослідженні, вітчизняний вчений М.І. Фіалка доходить висновку, що в кримінологічній науці відсутній єдиний підхід до визначення змісту та обсягу поняття кримінологічної характеристики. Водночас, узагальнюючи погляди дослідників пропонує розглядати кримінологічну характеристику як сукупність даних про характерні риси злочинності, які отримано в результаті аналізу кількісно-якісних показників, зокрема абсолютної кількості злочинів та злочинців, коефіцієнту злочинності, динаміки, структури, географії та ціни злочинності [3, с. 240, 244].

Нестатутні відносини у військових колективах беруть свої витoki за часів існування радянської армії. Так, перша згадка про нестатутні відносини з'явилася у 1919 році, де троє військовослужбовців останнього року служби, дозволили собі вчинити побої по відношенню до молодшого солдата, що призвело до загибелі останнього. Причиною бійки постала відмова молодого бійця виконувати роботу, яка була покладена на військовослужбовців останнього року служби. За законами тих часів винні в смерті солдата були розстріляні. Саме з тих часів зародилась так звана «дідівщина», яка і по сьогодні зна-

ходить своє місце в лавах українського війська. Вказане негативне явище полягає в побудові неофіційних, ієрархічних систем стосунків в яких сторонами найчастіше виступають військовослужбовці першого та останнього року служби але не виключенням є й офіцерський склад, який також знає, а й іноді користується «дідівщиною» задля власного спрощення виконання службових обов'язків, із перекиданням таких на військовослужбовців останнього року службу, переважно сержантський та старшинський склад [6, с. 281].

Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості слід розуміти як умисні дії спеціального суб'єкта, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони закріпленого в чинному законодавстві порядку взаємовідносин між військовослужбовцями під час несення або проходження військової служби за відсутності між ними відносин підлеглості, які характеризуються, зокрема завдаванням побоїв чи вчиненням іншого насильства, реальною погрозою застосування різних видів фізичного або психічного насильства, повторністю таких дій щодо однієї або кількох осіб, заподіянням легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, знущанням або глумленням, вчиненням таких дій групою осіб або із застосуванням зброї, завдаванням тяжких наслідків, спричиненням самогубства або замахом на самогубство, тяжких тілесних ушкоджень або смерті [4, с. 91– 92].

Кримінально-правова характеристика порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості представлена в наступних складових. Так, *основним безпосереднім об'єктом* злочину виступають суспільні відносини, які стосуються нормального співжиття та виконання військових обов'язків військовослужбовцями (військовозобов'язаними чи резервістами, які проходять збори), котрі не перебувають у відносинах підлеглості (підпорядкованості) між собою. *Додатковим необхідним безпосереднім об'єктом* є здоров'я особи. *Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом* можуть виступати життя особи, її честь і гідність, власність тощо. *Об'єктивна сторона* злочину виражається

в активних діях, які полягають у порушенні статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості. *Суб'єкт злочину* – спеціальний, виключно військовослужбовець (військовозобов'язаний або резервіст, які проходять збори), котрий не перебуває у відносинах підлеглості з потерпілим, тобто не є начальником, командиром чи підлеглим щодо нього. *Потерпілим* від порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості є військовослужбовець (військовозобов'язаний або резервіст, які проходять збори), який не є підлеглим або начальником, командиром стосовно суб'єкта злочину. *Суб'єктивна сторона* злочину характеризується виною у формі *прямого умислу*. *Особа усвідомлює*, що порушує статутні правила взаємовідносин з іншим військовослужбовцем (військовозобов'язаним чи резервістом, які проходять збори), щодо якого відсутні відносини підлеглості, і бажає вчинити це порушення саме шляхом завдання побоїв потерпілому чи застосування іншого насильства щодо нього. *Психічне ставлення винного* до легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 406 КК України) та тяжких наслідків (ч. 3 ст. 406 КК України) може виражатись як в умисній, так і в необережній формі вини. *Кваліфікуючими ознаками злочину* (ч. 2 ст. 406 КК України) є: вчинення його щодо кількох осіб, заподіяння легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, знущання або глумлення над військовослужбовцем. Вчинення злочину щодо кількох осіб означає, що дії, передбачені ч. 1 ст. 406 КК України, були вчинені щодо двох або більше потерпілих незалежно від наявності чи відсутності розриву в часі між такими діями. *Особливо кваліфікуючими ознаками злочину* (ч. 3 ст. 406 КК України) є: вчинення злочину групою осіб, вчинення злочину із застосуванням зброї, спричинення тяжких наслідків, зокрема: заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень або смерті, доведення до самогубства, знищення чи пошкодження майна, **самовільне залишення військової частини або місця служби потерпілим**, самокалічення потерпілого, зрив виконання бойового завдання,

масові безпорядки, порушення режиму нормальної служби відповідних підрозділів [5, с. 1010–1012].

Під знущанням, вітчизняний вчений М.І. Карпенко пропонує розуміти дії, пов'язані з багаторазовим завданням фізичного болю, зокрема й із застосуванням термічного впливу або моральних страждань щодо потерпілого, пов'язаного з позбавленням їжі, води, сну тощо, які мають місце упродовж тривалого часу і вперто не припиняються. Водночас, на думку дослідника, *глумлення* – це дії, які супроводжуються демонстративною зневагою щодо загальноприйнятих норм моралі, проявом безсоромності, які полягають у вчиненні образливих щодо потерпілого дій або в примушуванні останнього вчиняти такі дії, які цинічно принижують його честь і гідність, і потерпілий не в змозі їх припинити через свій безпомічний стан [4, с. 93].

Під іншим насильством у контексті ч. 1 ст. 406 КК України, М.І. Карпенко пропонує сприймати різні види фізичного впливу на потерпілого, які не є побоями, під якими розуміють неодноразові удари, що були завдані в один час одному потерпілому і не пов'язані з заподіянням тілесних ушкоджень: ляпас, штовхання, викручування рук, ніг, стискування статевих органів, зв'язування чи інше позбавлення волі, насильницьке вчинення сексуальних розбещень, а також реальної погрози застосування різних видів фізичного насильства, пов'язані з вимогами до потерпілого виконувати замість винного ті чи інші обов'язки військової служби, надати йому особисті послуги, передати для споживання чи користування продукти або інші предмети, що належать потерпілому на правах приватної власності, вартість якої не перевищує одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, або видані у користування тощо. *Під іншим насильством передбачаються дії*, поєднані з приниженням честі і гідності чи погрозою їх реального застосування щодо військовослужбовця або військовозобов'язаного чи резервіста під час проходження передбачених чинним законодавством зборів або підготовки, виражені в фізичній або моральній формі. Вчений стверджує, що вчинення іншого насильства в будь-якому його прояві, обу-

мовлене намаганням винного порушити закріплений порядок військових взаємовідносин, необхідно визнавати діянням, що являє собою доволі високий ступінь суспільної небезпеки, і кваліфікувати за ч. 1 ст. 406 КК України як таке, що посягає на охоронювані кримінальним законом інтереси військової служби [4, с. 92–93].

Кримінологічна характеристика порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості представлена в наступних складових, зокрема: абсолютна кількість злочинів та злочинців, коефіцієнт злочинності, динаміка, структура та географія злочинності.

Беручи до уваги специфічний характер військових кримінальних правопорушень, доцільним видається представити статистичні відомості щодо загального рівня злочинності в державі, кількості облікованих військових кримінальних правопорушень, а також правопорушень, передбачених ст. 406 КК України, у динаміці за останнє десятиріччя, тобто за період з 2014 по 2024 рр. [5].

Водночас, варто підкреслити той факт, що військовим кримінальним правопорушенням властива ознака латентності, особливо, що стосується порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості. Вітчизняні дослідники стверджують, що при формуванні кримінологічної характеристики військових злочинів, як і будь-якої іншої групи суспільно небезпечних діянь, необхідно особливо звернути увагу на їх кількісно-якісні показники. Вчені стверджують, що мають місце складнощі з обліком військових злочинів через існуючі традиції, закритість системи, особливості відносин у ЗС України. У зв'язку з цим далеко не всі кримінально карані порушення відбиваються в офіційній статистиці тобто лишаються латентними. При цьому варто зауважити, що серед усіх статей розділу XIX КК України, природно, деякі склади або їх групи є вчинюваними частіше за інші. Серед таких суспільно небезпечних діянь, зокрема порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості [1, с. 264–265].

Таблиця 1

Період	Загальна кількість облікованих кримінальних правопорушень	Військові кримінальні правопорушення	За ст. 406 КК України
2014	529 139	4 153	41
2015	565 182	6 213	80
2016	592 604	3 650	84
2017	523 911	4 577	59
2018	487 133	3 694	59
2019	444 130	3 616	70
2020	360 622	4 055	69
2021	321 443	3 037	80
2022	362 636	13 766	151
2023	475 595	28 666	137
2024	492 479	93 900	57

Найбільш небезпечними серед військових злочинів, безпідставно, вітчизняні вчені пропонують визначати так звані насильницькі військові злочини. Хоча загальна динаміка цієї групи суспільно небезпечних діянь має тенденцію до зниження, кількість зазначеної групи зростає. До того ж вони постійно змінюються та набувають все більш цинічного характеру, що призводить до збільшення небульових втрат особового складу. Найбільш небезпечним серед цієї групи є злочин, який офіційно називається у КК України як порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, більш відомий в народі як «дідівщина». На жаль, її реальної офіційної статистики не існує, а латентизація нерідко призводить до поглиблення традиції неповаги до прав та свобод іншої людини, вкорінюється у свідомості особи, яка перебуває на військовій службі, може стати у подальшому криміногенним фактором. А також іноді завдає жертвам вказаних дій непоправної фізичної та моральної шкоди [1, с. 266].

Нестатутні відносини – це гостре протистояння закону і беззаконню, обов'язку, честі і безчестя. Тому проблема нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями продовжує залишатися гострою, дискредитує статутний порядок і військові формування в очах народу України. З метою якнайшвидшого викорінення і зменшення до мінімуму нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями, робота офіцерського складу в будь-якому військовому колективі повинна будуватися перш за все на основі ідейного

виховання, роз'яснення і впровадження в життя і побут воїнів принципів моралі і вимог статутів Збройних Сил України [6, с. 282; 7, с. 51].

Досліджуючи кримінологічну характеристику порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості вважаємо за доцільне навести низку прикладів резонансних справ, які стосуються саме нестатутних відносин у війську.

В Одеській області, будучи військовослужбовцем військово-морських сил Збройних Сил України (*старший матрос_1*), знаходячись в спальному приміщенні казарми, вжив спиртні напої. Відтак, (*старший матрос_1*) усвідомлюючи протиправний характер своїх дій їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, вчинив порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, прагнучи продемонструвати свою уявну перевагу, утвердити власний авторитет у військовому колективі, у проміжок часу з 01 год. 00 хв. до 04 год. 00 хв.: перебуваючи у спальному приміщенні наніс (*матросу_6*) не менше 70 ударів кулаками обох рук в область грудної клітини, не менше 40 ударів в область живота, 10 ударів в область правої та лівої ключиці та не менше 3 ударів коліном правої ноги в область голови, наніс (*матросу_8*) не менше 45 ударів правою рукою в область грудної клітини та живіт, 5 ударів ліктем правої руки в область лівого під掖ер'я, наніс (*матросу_11*) 4 удари кулаками обох рук в область грудної клітини, 1 удар правою рукою та 1 удар ліктем правої руки

в ліву сторону грудної клітини (в область серця), 3 удари долонями обох рук по обличчю, наніс (*матросу_12*) 8 ударів кулаками обох рук в область центру грудної клітини, 3 удари кулаками обох рук в ліву сторону грудної клітини по ребрам, 1 удар долонею лівої руки по правій стороні обличчя, наніс (*матросу_7*) не менше 10 ударів кулаками обох рук в область грудної клітини, 1 удар долонею правої руки в ліву сторону обличчя, 1 удар правою ногою в ліву сторону грудної клітини по ребрам, наніс (*матросу_9*) 10 ударів кулаком правої руки в область грудної клітини, 8 ударів долонею правої руки по лівій стороні обличчя, 2 удари правою ногою по голові в ділянку затылку, наніс (*матросу_10*) 10 ударів кулаками обох рук в область грудної клітини, 10 ударів долонями обох рук по обличчю, 1 удар правою ногою в ліву сторону грудної клітини по ребрам, що заподіяло кожному вище зазначеному потерпілому фізичний біль, моральні страждання та тілесні ушкодження. 01.07.2019 року Комінтернівський районний суд Одеської області визнав військовослужбовця військово-морських сил ЗС України (*старшого матроса_1*) винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 406 КК України та призначив йому покарання, з урахуванням ст. 60, ч. 1 ст. 69 КК України, у виді арешту строком на 4 (чотири) місяці з утриманням гауптвахті. Запобіжний захід відносно засудженого до набрання вироком законної сили залишили попередній – тримання під вартою з утриманням на гауптвахті [8].

05 січня 2023 року в місті Дніпро, близько 6 години, в місці для паління між будівлями стрілецького тиру та медичного пункту військової частини Національної гвардії України, між солдатом (*особа_6*) та солдатом (*особа_4*) виник конфлікт, пов'язаний з проходженням військової служби. Тоді ж, в ході вказаного конфлікту солдат (*особа_6*) діючи умисно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, взяв в праву руку частину цеглини, що лежала поряд з вхідними дверима до тиру, та, рухаючись в напрямку військовослужбовця строкової служби вій-

ськової частини НГУ солдата (*особа_4*), що перебував в місці для паління поряд з деревом навпроти будівлі медичного пункту, жбурнув її в останнього, влучивши в область обличчя ліворуч, внаслідок чого спричинив солдату (*особа_4*) середньої тяжкості тілесні ушкодження, що зумовили тривалий розлад здоров'я строком понад три тижні (більш як 21 день) у вигляді закритої черепно-мозкової травми, забою головного мозку 1-го ступеню з геморагічним вогнищем забиття речовини головного мозку в лобній частці зліва, багатуламкового перелому кісток лицьового черепа зліва (зовнішньої стінки лівої орбіти; верхньої, передньої та зовнішньої стінки лівої верхньощелепної пазухи) з явищами геносинусу верхньощелепної пазухи, синця у лівій параорбітальній області та садна в виличній ділянці зліва. 13 квітня 2023 року Амур-Нижньодніпровський районний суд міста Дніпропетровська визнав винним військовослужбовця (*особа_6*) у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 406 КК України, та призначив йому покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні строком на 6 (шість) місяців [9].

Резонансний випадок трапився на Івано-Франківщині. Саме так, військовослужбовець строкової військової служби військової частини Національної гвардії України солдат (*особа_6*) 16.04.2023 року приблизно о 22 год. 49 хв. під час несення служби у добовому наряді в умовах воєнного стану, попередньо взявши із ставниці з вогнепальною зброєю закріплений за ним автомат АК-74, у порушення вимог ст. ст. 3, 17, 28, 68 Конституції України, ст. ст. 11, 20, 21, 22, 49, 50, 128 Статуту внутрішньої служби ЗС України, ст. 1–4 Дисциплінарного статуту ЗС України, без встановлених законодавством підстав, діючи умисно та протиправно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень та бажаючи їх настання, з метою прояву уявної переваги та порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, за відсутності відносин підлеглості, здійснив один постріл із закріпленого за ним автомата АК-74 в напрямку групи солдат,

в результаті чого влучив в передпліччя правої руки солдата (особа_4), спричинивши останньому тілесні ушкодження у вигляді травми правого передпліччя з наскрізною раною в нижній третині правої променевої кістки, які відносяться до тілесних ушкоджень середнього ступеню тяжкості, що викликали тривалий розлад здоров'я і не є небезпечні для життя в момент спричинення. Осудність обвинуваченого військовослужбовця (особа_6) доводиться, висновком судово-психіатричної експертизи яким встановлено, що військовослужбовець (особа_6) на період часу, що відноситься до інкримінованих йому протиправних дій та на даний час будь-якими психічними розладами не страждає і не страждав. На період часу, що відноситься до інкримінованого йому злочину, так і на даний час, підекспертний (особа_6) перебував в стані, при якому був здатний в повній мірі усвідомлювати свої дії та керувати ними. Застосування примусових заходів медичного характеру підекспертний (особа_6) не потребує. 14 грудня 2023 року Тисменицький районний суд Івано-Франківської області визнав винним військовослужбовця (особа_6) у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 406 КК України та призначив йому покарання у виді позбавлення волі на строк три роки [10].

Таким чином, зважаючи на вищенаведені приклади можливо підкреслити, що саме порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості відрізняється від інших військових злочинів особливою жорстокістю військовослужбовців-злочинців відносно своїх товаришів по службі.

Географія порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості переважно східна. Тобто, мається на увазі, що більшість випадків вчинення військовослужбовцями кримінального правопорушення, передбаченого ст. 406 КК України реєструється в східних регіонах країни. Однак, зважаючи на специфічні ознаки досліджуваного військового злочину, набутий або сформований цинізм та розвиток нових форм вчинення, можливо стверджувати, що кожний окремий випа-

док характеризується індивідуальністю. Таким чином, резонансні дії можуть фіксуватись в будь-якому куточку країни.

Ключовою особливістю злочину, на нашу думку, є саме поширення тяжких наслідків, серед яких самовільне залишення військової частини або місця служби потерпілим від т.зв. «дідівщини». У військовослужбовців, які не в змозі за певних обставин повідомити офіцерів про фактичні прояви «дідівщини», під впливом психологічного утиску, формуються психічні відхилення, які можуть стати та стають передумовою до вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби [6, с. 284].

Деякі дослідники намагаються знайти закономірність між кількістю зареєстрованих випадків порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості та поширеністю самовільного залишення військової частини або місця служби. П.Г. Висоцький з цього приводу зазначає, що політичні та управлінські детермінанти мають порівняно незначний вплив на динаміку самовільного залишення військової частини або місця служби. Водночас дослідник акцентує увагу на збереженні в Збройних Силах України явища «дідівщини» — сукупності деструктивних традицій і практик, що передаються від одного призову до іншого та ґрунтуються на систематичному приниженні честі й гідності новоприбулих військовослужбовців старшими за віком, вислугою чи службовим становищем. Учений підкреслює, що чим більшого поширення набуває це негативне явище, тим вищою є ймовірність самовільного залишення військової частини або місця служби [11, с. 89].

Висновки. Нестатутні взаємовідносини у військовому середовищі становлять собою гостру форму протистояння між правопорядком і беззаконням, обов'язком і безчестям. Актуальність цієї проблеми зберігається й по сьогодні, оскільки вона суттєво дискредитує авторитет статутного порядку та підриває довіру суспільства до війська. Ефективне подолання нестатутних проявів вимагає системної роботи офіцерського складу, спрямованої на ідейно-моральне виховання особового складу, формування правосвідомості військовос-

лужбовців, а також неухильне впровадження у їх повсякденне життя принципів військової етики та положень Статутів Збройних Сил України.

Аналіз наведених статистичних даних свідчить про суттєві коливання рівня військових кримінальних правопорушень упродовж 2014–2024 років. Найбільший сплеск їх кількості спостерігається у 2022–2024 роках, що корелюється з умовами дії правового режиму – воєнного стану. При цьому кількість облікованих правопорушень за ст. 406 КК України демонструє помірне зростання у кризові роки та певне зниження у 2024 році попри загальне збільшення військових злочинів. Це свідчить про складну криміногенну ситуацію у військовому середовищі, яка потребує активізації заходів правового виховання, контролю дисципліни, профілактики та запобігання нестатутним взаємовідносинам.

Аналіз судової практики надає можливості стверджувати, що саме порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості відрізняється від інших

військових злочинів особливою жорстокістю військовослужбовців-злочинців відносно своїх товаришів по службі.

Негативні наслідки т.зв. «дідівщини» представлені, зокрема в поширенні випадків вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби потерпими військовослужбовцями або військовослужбовцями з низьким рівнем стресостійкості, що в свою чергу вкрай негативно впливає на рівень обороноздатності окремо взятого підрозділу.

На сьогоднішній день, підґрунтям для подальших наукових досліджень постають актуальні проблеми кримінологічного портрету особи військовослужбовця-злочинця, який вчиняє порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості. Крім того, наукового дослідження із використанням інструментарію сучасних надбань кримінально-правової науки потребує питання вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 406 КК України в умовах дії правового режиму – воєнного стану, бойової обстановки або особливого періоду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х. : Право, 2009. 288 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016 Т. 18 : Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В.І. Шакун (голова), В.І. Тимошенко (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2019. 544 с.
3. Фіалка М.І. До проблеми визначення змісту терміну «кримінологічна характеристика злочинності». *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 237–246.
4. Карпенко М. І. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості: методика розслідування цих злочинів. *Юридична наука*. 2013. № 10. С. 91–117.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
6. Ткаченко П.І. Нестатутні взаємовідносини між військовослужбовцями як детермінант самовільного залишення військової частини або місця служби. *Право і суспільство*. 2023. № 4. С. 277–287.
7. Карпенко М.І. Причини і запобігання насильницьких злочинів військовослужбовців. *Юридична наука*. 2012. № 11. С. 42–55.
8. Вирок Комінтернівського районного суду Одеської області у справі № 504/1620/19 від 01.07.2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83485864>. (Дата звернення 19.04.2025).

9. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська у справі № 199/2748/23 від 13.04.2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110196572>. (Дата звернення 19.04.2025).

10. Вирок Тисменицького районного суду Івано-Франківської області у справі № 352/2100/23 від 14.12.2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115641252>. (Дата звернення 19.04.2025).

11. Висоцький П.Г. Динаміка самовільного залишення військової частини або місця служби в період 2013–2019 рр. *Правові новели. Науковий юридичний журнал*. 2020. № 12. С. 86–91.